
סוגות בספרות הפופולרית

עורכים: ארנת טורין ושי רודין

Genres In Popular Literature

Editors: Ornat Turin, Shai Rudin

עורכים:

ארנת טורין, המכללה לחינוך האקדמית גורדון בחיפה
שי רודין, המכללה לחינוך האקדמית גורדון בחיפה

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:

עורכת ראשית: תמי ישראלי

עורכים אקדמיים: דודו רוטמן, תמר מרין

עורכת טקסט ולשון: מיכל קירזנר-אפלבוים

עורכת גרפית ומעצבת העטיפה: אורית לידרמן

חברי הוועדה האקדמית של הוצאת הספרים:

פרימה אלבז-לוביש, אילנה אלקד-להמן, חנוך בן-פזי, יעל דר, יורם הרפז,
נצה מובשוביץ-הדר, אייל נווה, יעל פישר, שי פרוגל

תמונות עטיפה:

שאטרסטוק / shutterstock

גילאן, ל' (1975). הרודן העדין. מ. מזרחי. עיצוב ואיור כריכה: לא ידוע.

פילדינג, ה' (2015). יומנה של בריג'ט ג'ונס. כנרת זמורה ביתן. עיצוב כריכה: א' זרטל.

שגיב, י' (2019). הצעקה האחרונה. כתר. עיצוב ואיור כריכה: ט' בר.

מסת"ב: 978-965-530-229-5

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל חומר ששולב
בספר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות.
אם יובאו אלה לידיעתנו, נפעל לתקן במהדורות הבאות.

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשפ"ד/2024

טל': 03-6901428 <http://www.mofet.macam.ac.il>

דפוס: דפוס הניצחון

תוכן העניינים

5	דבר העורכים ארנת טורין ושי רודין
13	פרק ראשון: מבוא מושגי דוד לוין
39	פרק שני: הרומן הרומנטי ארנת טורין
60	פרק שלישי: צ'יק ליט שי רודין
88	פרק רביעי: ספרות פנטזיה רמי שלהבת
115	פרק חמישי: ספרות מדע בדיוני רז גרינברג
135	פרק שישי: ספרות ערפדים ערגה הלר
159	פרק שביעי: קומיקס אלי אשד
187	פרק שמיני: ספרות בעיה שי רודין
214	פרק תשיעי: ספרות בלשית יונתן שגיב
241	פרק עשירי: ספרות ריגול חן קרצ'ר
267	על הכותבים

דבר העורכים

האסופה שלפניכם היא הספר האקדמי הראשון בעברית שמציע מיפוי שיטתי של סוגות בספרות הפופולרית. המושג "ספרות פופולרית" הוא אוקסימורון, מפני שספרות היא אומנות גבוהה, והפופולרי הוא מנת חלקו של ההמון. לא רק המושג, אלא גם השדה כולו רב סתירות, שכן תחת הכותרת "ספרות פופולרית", המאגדת יצירות רבות מכר, נמצא את התנ"ך, רב המכר של כל הזמנים, לצד סדרת הארי פוטר; יצירות שנחשבות לבעלות ערך ספרותי גבוה כמו גאוזה ודעה קדומה לצד ספרים בסדרת ספרי ג'יימס בונד ודומיה, שאינם נתפסים כראויים לניתוח ספרותי. עם זאת, נזכור כי תחת כנפי הספרות הפופולרית מצוי למשל רומן כמו סקס והעיר הגדולה, ששינה לחלוטין את האופן שבו נשים מדברות על מין ועל מיניות בחייהן ואת הייצוגים של נשים הן במדיה והן בספרות. זו עדות לחשיבות היצירה הפופולרית ולכוחה לעצב דרכי חשיבה ונורמות חברתיות.

האסופה מתכללת את שדה הספרות הפופולרית ואת מאפייניה המקומיים של ספרות זו. הגידול בחקר התרבות הפופולרית והתמסדותם של חוגי ספרות, קולנוע ומדיה במערכת האקדמית בישראל חידדו את הצורך בספר לימוד שישלים את החסר בתחום בעברית, תוך סרטוט נקודות ציון ומאפיינים ייחודיים במופע המקומי של הספרות הפופולרית בישראל. כל אחד מתשעת הפרקים שבספר מתמקד בסוגה אחת ובוחר אותה בגישה היסטורית, ספרותית וסוציולוגית. לגבי כל אחת מהסוגות ייבחנו המאפיינים ונוסחת העלילה, ההקשר ההיסטורי של הפצעת הסוגה והסיבות להתגבשות הנרטיב כפי שהוא מוכר לנו ממדף הספרים. חקר הסוגות מעמיק את הבנתנו ביחס למהות הטקסט, לאופן היווצרותו ולאופן שבו הוא מתפקד עבור הקוראים. הסוגה היא חלק מהחוויה הסמוי בין יוצרים לבין קוראים. היא מתערבת ומעצבת את הבחירה ואת ההחלטה להשתקע ביצירה מסוימת. ההיכרות שלנו עם מוסכמות הסוגה מבנה במוחנו מערכת ציפיות שזיהוין ושבירתן מחוללים עונג של איתור והפתעה. למשחק זה שייכת גם האינטרטקסטואליות - זיהוי וחשיפת טביעות ועקבות של סוגה אחת בתוך אחרת.

עם זאת, העיון האקדמי בספרות פופולרית הוא ענף מחקר צעיר בחקר הספרות. חלק מהסוגות הנדונות החלו להיחקר רק בתחילת שנות האלפיים. אפשר לזהות שלוש סיבות מרכזיות להפניית העורף המחקרית לספרות

הפופולרית. הסיבה הראשונה היא נגישותה של ספרות זו. ספרות היא אומנות המילה, ומכאן שבתהליך מסירת היצירה מתקיימת שאיפה (ואף דרישה) למסירה עקיפה. לצד העקיפות, יש דרישה מיוצרים ללהטט עם השפה, להרחיב את גבולותיה ואף ליצור שפה ייחודית שמזוהה עם היוצר (למשל השפה הקרויה "עגנונית"). הספרות הפופולרית חותרת תחת התניה זו והופכת לנגישה לקהלים שבאופן מסורתי לא יכלו לצרוך ספרות יפה בשל מגבלות שפתיות. כפועל יוצא מכך, מידת הפצתה גוברת. בשדה האקדמי ההנחה השגורה היא שתפקידו של חוקר הספרות והתרבות הוא לתווך את היצירה לקהל הרחב. מכאן נובע שאם היצירה נגישה, אין צורך לתווכה, והיא מוצר תרבותי נחות. בהתאמה, התקבע קישור בין ספרות פופולרית לבין תרבות הצריכה הקפיטליסטית. בשל פנייתה לקהלים רבים, הספרות הפופולרית נחשבת לספרות מסחרית ומופצת בשיעור גדול במידה ניכרת מזה המאפיין את הספרות היפה. והרי אם מוצר תרבותי הופך לנחלת הכלל ואינו נשאר בגבולות האליטה, נגישותו היא בעוכריו ויש בה כדי להגדירו כפשוט ואף כפשטני.

הסיבה השנייה להתעלמות המחקרית מהספרות הפופולרית היא נטייתה להימנע מחידושים מבניים ולשוניים. בעוד שספרות יפה מתאפיינת בחתירה לחדשנות ובמציאת סגנונות חדשניים וצורות ביטוי ייחודיות, הספרות הפופולרית נשענת על תבניות חוזרות, שעל פי רוב הוכיחו את עצמן כמקדמות מכירה. ה"חידוש" שביצירה הפופולרית מתקיים במסגרת התבנית הנתונה והמוכרת. כך למשל, הרומן הרומנטי יסתיים בסוף טוב ואילו הרומן הבלשי יסתיים ב"פיצוח" התעלומה. מופע זה, אגב, נקשר לחקר מיתוסים, שהלוא בעולם העתיק המיתוס היה נהיר לשומעיו ועל כן המאזינים לא חשו מתח. עם זאת, מספרי המיתוסים סחפו את שומעיהם בזכות האופן האפי הייחודי שבו מילאו את התבנית המוכרת. סיבה שלישית נעוצה בכך שהנושא נמצא בתווך שבין חקר ספרות, לימודי תרבות ותקשורת המונים, ולפיכך אינו ניתן למסגור תחת תחום דעת מחקרי אחד. ספר שמשתייך לסוגה ספרותית פופולרית מנותח כיצירה ספרותית, אך גם כמוצר תקשורתי המשקף את התרבות שהוא נרקם בה. לראיה, אסכולות שונות שזכו להצלחה בארצות הברית, למשל אסכולת "תגובת הקורא", התקבלו לעיתים בבוז בישראל. יצוין כי המחקר הישראלי דחה בה בעת הן את חקר ההתקבלות והן את חקר היצירה הפופולרית. זאת בשל ההתמקדות הבלעדית בניתוח היצירה תוך שמירה על ההיררכיה ההגמונית של החוקר הממשמע את הספרות היפה. מעטים המחקרים שנדרשו בישראל לאופן שבו קוראים מפרשים יצירות ספרות, וכיום נושא זה נחקר תחת המטרייה הביבליותרפית או תחת המטרייה החינוכית.

בעשור השני של המאה ה-21 התעצמה תעשיית התרבות בנפחה ובמשמעותה הכלכלית יותר מבכל זמן אחר בהיסטוריה האנושית. בד בבד עם התגברות הייצור של תוצרי תרבות, הלכו והשתכללו הזיקות שבין הספרות הפופולרית לבין תעשיות המדיה. מדי יום מופיעים עיבודים קולנועיים וטלוויזיוניים ליצירות פופולריות, כולל מתרבויות ומשפות שהאוזן המערבית לא נפתחה אליהן בעבר. הספרות הפופולרית הפכה כר לטרנסמדיה, מושג המתאר נרטיב שמסופר על ידי מגוון פלטפורמות. כל מדיום מעניק ליצירה איכות נוספת ושונות, ומכאן שההתלכדות מייצרת שלם הגדול מסך חלקיו, וכן מרחיבה את הקהל. אף שהמושג קשור לעיבודו של סיפור לאמצעי מדיה שונים כגון משחקי מחשב, סדרות רשת וחברות קומיקס, הרי שהאינטנסיביות שבה מנוידים תוצרי הספרות הפופולרית לתאגידי טלוויזיה כמו נטפליקס ו-HBO, נראית לנו כתופעה החורגת מהמראה השגור והמוכר של עיבוד קולנועי ליצירה ספרותית. סיפור מצליח הופך ליצירה פולחנית, מרובת רבדים וקהלים. כאן ניכרת העוצמה של הספרות הפופולרית. אין מדובר רק בהיכרות חוזרת עם היצירה, כי אם בהתוודעות לתפיסות חברתיות, לעיתים מאתגרות ולעיתים כאלו ש"מכשירות" את הלבבות לקראת שינוי חברתי.

בקובץ זה נראה את מופעי הגדולה של כל אחת מסוגות הספרות הפופולרית, תוך שילוב בין חדשנות סוגתית, שאיפה של היוצרת או היוצר לבסס קול ייחודי ובמקביל הישענות על תבניות חוזרות וחתירה להגיע לקהלים רבים. נבחן את כוחה של הספרות הפופולרית ואת השפעתה הניכרת והגוברת הן על מדיומים מקבילים והן על השיח החברתי והתרבותי.

סדר הפרקים

כמעט לכל אחת מן הסוגות הפופולריות יש שורשים בספרות הקאנונית. כך למשל ג'יין אייר יכולה להיחשב כאם הרומן הרומנטי, ודרקולה כאבי ספרות הערפדים. הפרק הראשון, המציע תשתית מושגית לבחינת הסוגות, דן במושג הסוגה, תוך התייחסות לנקודת הזמן שבה התחילה האנושות למיין את הכתיבה ולאופן שבו נקבע המיקום הרם או השפל של סוגה זו או אחרת בשדרה המעמדית. נקודת המוצא של **המבוא המושגי** היא ההבחנה בין ספרות "טובה" לבין ספרות פופולרית. **דוד לוי**ן עוסק בשאלת מעמדו של הספר בחברה עתירת מדיה ושואל אם הפופולרי מכלה את תרבות הספר, מהו בכלל אותו פופולרי ואם מדובר במילת גנאי. הפרק סוקר ומדגים כמה גישות לדיון ביצירות פופולריות,

כמו הגישה הפורמליסטית, המדגישה מאפיינים מבניים חוזרים, לעומת הגישה הביקורתית הרואה בעצם קיומם של מאפיינים קבועים ביצירות ספרותיות תכונה שלילית. מנקודת ראות ביקורתית, השמירה על מאפיינים שגורים פירושה הסכמה עם הסדר הקיים. הפרק סוקר גם את הגישות הרואות בספרות ענף ייצור, עם תעשיינים בעלי אסטרטגיות שיווק והפצה של מגמות ואופנות תרבותיות. הסוגיה של רווח כספי מאומנות מובילה לדיון בפרמטרים להגדרת איכות של ספרות. האם כוונה מסחרית דנה את היצירה לביזוי? האם יצירתיות וחדשנות הן הכרח, או שיש דרגות חופש גם בתוך הכתיבה השבלונית? שאלה נוספת נוגעת לקהל של התרבות הפופולרית: האם זהו קהל חלש ופסיבי, או בררן ואקטיבי?

הפרק השני בספר עוסק בסוגה שהיא החומר שממנו מורכב החלום, הרומן הרומנטי. זהו סיפור אהבה בין גבר ואישה שבדומה למעשייה, נושא מסר שלפיו הישועה והמימוש העצמי תלויים בגבר. עליית קרנה של האהבה הרומנטית ומרכזיותה בשיח נקשרות לתקופת המהפכה התעשייתית. המצאת המכונה והקמת בתי החרושת הוציאו נשים לעבודה בשכר, הפרידו בין זירת הבית לבין מקום העבודה ויצרו מנגנונים חברתיים המפצים על עליית כוחן של הנשים, כמו המיתוס הרומנטי. הפרק דן בשאלת מעמדה הנמוך של הסוגה ובמניעים ובהצדקות שמציעות נשים לקריאת רומנים רומנטיים. בזירה המקומית סוקרת ארנת טורין את השינויים שחלו בסוגה לאורך השנים ובעידן המרשתת. נדונות התפתחויות כגון התגברות התפוצה, הפיכת קוראות לכותבות והסתעפות הסוגה לתת-סוגות כגון רומנים ארוטיים, ספרות לצעירות, לדתיות, לרווקות, לגרושות ולהמואים וכן ספרים לחובבי ערפדים וזומבים.

הפרק השלישי עוסק בצ'יק ליט. כבר בשם הסוגה, המורכב מצורה מקוצרת של המילה "ספרות" (lit במקום literature) ומכינוי בסלנג לאישה צעירה (chick), יש הקטנה לעגנית. אולם מדובר בספרות רעננה, עדכנית, קריאה והומוריסטית העוסקת בחייהן של נשים ומאירה תופעות חברתיות עכשוויות. בניגוד לרומן הרומנטי שהתמקד בדמותה של צעירה חסרת ישע שזוכה להצלחה נפשית, רגשית וכלכלית מידיו של גבר בוגר, חסון ואמיד, הצ'יק ליט שואף לייצג את חייהן של נשים מודרניות, מיניות ועצמאיות. שי רודין מעלה את השאלה אם הצ'יק ליט פמיניסטית. פמיניזם ליברלי ניתן לאיתור ברומנים אלו, שחלקם מקדמים גישה שוויונית בין גברים ונשים. עם זאת, ספרי הסוגה מתעלמים כליל מהקשר פוליטי ומתרבות הצריכה המופרזת המועלית בהם על נס. יתרה מכך, חלק מגיבורות הצ'יק ליט אינן מוצאות במהלך הרומן את בחיר ליבן. שנות התשעים של המאה ה-20 הביאו לשדה הספרותי המקומי את הצ'יק ליט בגרסתו

הישראלית. יותר מסוגות פופולריות אחרות, הצ'יק ליט הישראלי קורא תיגר על מוסכמות החברה הישראלית, הופך למבשר שחרורן המיני של נשים ומבטא את ההתקה הערכית מתפיסה סוציאליסטית לחברת שפע שמקדשת את פולחן המותגים.

ארבעת הפרקים הבאים בספר עוסקים בסוגות הפלאיות, החל מפנטזיה, דרך מדע בדיוני וערפדים וכלה בקומיקס. בפרק הרביעי מציג רמי שלהבת את אבני הבניין של ספרות הפנטזיה, ששורשיה הם האדם המספר. סביב המדורה צמחו המיתוסים הקדומים, קודם בתרבות אוראלית ואחר כך בכתב. גיבורים ומפלצות הזינו גם את סוגת הפנטזיה המודרנית. כאשר הופיעה החשיבה המדעית, סיפורי הפנטזיה נדחקו לטובת ריאליזם, ותחושת המופלא נותרה רק בשולי חדר הילדים. היצירה שר הטבעות היא זו שהחזירה את סיפורי הפיות והדרקונים אל ספרות המבוגרים. בשדה המקומי, התרבות היהודית אומנם פיתחה אוצר עשיר של מיתוסים, אך מרגע שהתנועה הציונית פעמה בלבבות, נדחק הגולם לטובת ספרות ריאליסטית. ספרות הפנטזיה עשתה את דרכה בחזרה אל השדה הספרותי בראשית שנות האלפיים, כשסוכנים כמו קהילת החובבים וכמה הוצאות ספרים נחושות הניחו אותה על שולחן הקוראים.

רז גרינברג כתב את הפרק החמישי, פרק המדע הבדיוני כספרות ספקולטיבית. הספרות הספקולטיבית נשענת על תמה כללית: הניסיון לתאר מציאות מדעית או חברתית השונה באופן מהותי מזו המוכרת והקיימת בעת כתיבת היצירה. המניע העיקרי לעלילה הוא התפתחות מדעית או חברתית, שיוצרת מצב עימות שהגיבורים מתמודדים עימו, תוך שימוש בכלים הנגזרים מאותה התפתחות. המפגש עם השונה, הבלתי צפוי או החוצני משמש כאמצעי לבחינת ההתנהגות והחשיבה שלנו כבני אדם. מאפיינים אלה מבליטים את הדמיון שבין הספרות הספקולטיבית לבין הספרות הכללית. מצבי קונפליקט הנובעים מהמציאות והתמודדות של הגיבורים עימם אינם דבר חריג בכתביה ספרותית. גם הספקולציה, ההשערה, מצויה בבסיס כל כתיבה ספרותית, אולם בספרות המדע הבדיוני היא מתפקדת כמרכיב המרכזי ויוצרת חיבור לתחומי המדע השונים. עם זאת, בניגוד לחוקרים ולמדענים, סופרי המדע הבדיוני אינם נדרשים להוכיח את השערותיהם ואינם מוגבלים בתרחישים שביכולתם לסרטט. זהו כר פורה לספרות יצירתית ומאתגרת המגרה את הסקרנות האינטלקטואלית של הקוראים. מעורבותם הרבה של הקוראים בסוגה, הן כפרשנים והן ככותבים, מייצבת את מעמדה של הסוגה בזירה העולמית והמקומית.

הפרק השישי נכתב על ידי ערגה הלר ועוסק בספרות ערפדים. הפרק סוקר את ההתפתחות וההשתרשות של דרקולה בתרבות המערב ומציע אפשרויות

אחדות להפיכתה של אחת המפלצות הספרותיות הרצחניות וצמאות הדם של ספרות המאה ה-19 לחיית מחמד משפחתית וצמחוניית במדיה של המאה ה-21. הערפדים הפכו ממפלצות סדיסטיות ליצורים מתייסרים הסובלים מגורלם ומחיי הנצח שלהם, בעלי משפחות המתקשים כאחד האדם בטרדות היום-יום של חיי נישואים וניהול משק בית. מתוך כך החלו להופיע בספרות דמויות ערפדים בגילים שונים, במגדרים מגוונים, בעלי מקצועות רבים ובעלי נטיות מיניות שונות. הערפדים הפכו מאיום למין נכחד או למין נרדף. הסוגה שהחלה את דרכה בתיאורי אימה ומוסר ואימצה בדרך גם מאפיינים של כתיבה ארוטית, מוצאת את עצמה כיום כרוכה בהיבטים של אימה ופסיכולוגיה וגם בתמות של אקולוגיה, פוסט-הומניזם, אתיקה ואף היבטים של עתידנות. דווקא מעמדה כספרות שוליים מקנה לה גמישות ואקטואליות ומאפשר לה להתאים את עצמה לשינויים חברתיים וערכיים ולהגיב לסוגיות הבווערות בעולם העכשווי.

את הפרק השביעי כתב **אלי אשד**, והוא עוסק ב**קומיקס**, עלילון בשמו העברי. השימוש בסימנים ובסמלים להעברת מסרים, שהוא חלק מהשפה הגרפית של קומיקס, הולך וגובר בימינו. מאפיין נוסף של הסוגה והתקבלותה הוא התמורה המתמדת בקהל היעד של הקומיקס, שנועד בראשיתו לקהל מבוגר, אחרי כן לילדים ולנוער ואז שוב למבוגרים. בהתאם לכך נעה המטוטלת של יוקרתו. דמויות גיבורי-העל כמו וונדר וומן וסופרמן הן תוצרים מודרניים המתבססים על מקורות עתיקים כמו דמות הגיבור הטרגי. ניתוח עלילוני דונלד דאק של וולט דיסני מעלה שאלות כגון: מדוע לדונלד ולמיקי יש אחיינים ודודים אבל לא הורים? מדוע גופי עובד רק בעבודות שירות אך לעולם לא בבית חרושת? התשובות לשאלות אלו מדגימות את האידאולוגיה הקפיטליסטית המשוקעת בתוצרי תרבות פופולריים. לאחרונה עולה ומתפתחת סוגה של רומן גרפי. הרומן הגרפי מתאפיין לעיתים בנימה כבדה ובגודש רגשי המנוגדים למתחולל בקומיקס המזוהה עם עלילות מותחות, במורכבות נרטיבית וחזותית ובחתרנות המתבטאת הן במישור התוכני והן במישור הפואטי. התוצאה היא הזרה המייצרת מבט רפלקטיבי ומרוחק. שינויים אלה תואמים את הפנייה של הרומן הגרפי לקהל מבוגר ואת השאיפה לשפר את מעמדה של הסוגה ולקרבה אל הספרות הקאנונית. בזירה המקומית עבר הקומיקס תמורה מכלי לביטוי של הגמוניה ומרכז תרבותי, לצורה חתרנית העוסקת בסוגיות הכואבות בחברה הישראלית וחושפת קשרים בין אליטות ומתחים חברתיים.

בפרק השמיני עוסק **שי רודין בספרות בעיה**, סוגה שכיחה בספרות הנוער משנות השישים של המאה ה-20, אשר כשמה, עוקבת אחרי בעיות נפוצות של

בני נוער ופועלת על פי תבנית סגנונית חוזרת: הצגת הבעיה של הנער או הנערה באקספוזיציה; מסירה באמצעות מספר בגוף ראשון המוסר הן את ההתרחשויות והן את המתחולל בתודעתו; נסיגה הגורמת לבעיה להעמיק; מפנה; ולבסוף סיגור, שבו על פי רוב הבעיה באה על פתרונה. השימוש בגוף ראשון חושף את בעיות הגיבור כפי שהוא מתאר אותן בלשונו ו"מנטרל" שיפוט מוסרי ואת השפעתם של המבוגרים - הן על מהלך העלילה והן על צורת המסירה. עם זאת, בסוף היצירה הגיבור צולח את בעיותיו דווקא בזכות מבוגרים המשמשים לו כחונכים, וכך הופך סיפורו לסיפור חניכה והתבגרות. במופעה המקומי, ספרות הבעיה מכניסה לשיח הישראלי תמות דוגמת פגיעה מינית בבני נוער, התמכרויות, מיניות של בני נוער והיבטים של גיבוש זהות.

הפרק **ספרות בלשית** נכתב על ידי **יונתן שגיב**. סוגת הבלש היא סוגה מודרנית שהתפתחה באמצע המאה ה-19 עם סיפוריו הקצרים של אדגר אלן פו על הבלש החובב אוגוסט דופין. סיפורים אלו סימנו את כינונו של גיבור חדש ואת המעבר מהעיסוק הספרותי במעשה הפשע אל ההתמקדות במעשה הבילוש ובבלש. הדמות שהסוגה נשענת עליה התפתחה בשני מודלים: הבלש הקלסי האנגלי והבלש הקשוח האמריקני. באנגליה הבלש מדבר בלשון גבוהה וחוקר בתוך קהילה סגורה באמצעות תבונתו הרציונלית וההיסקית. בסיפור כזה מתקיים משחק הוגן בפניזור רמזים לעיני הקוראים. באמריקה התפתחה תת-סוגה של בלש קשוח. רומן הבלש הקשוח מתרחש במרחב אורבני עם חוקר מחוספס שהחקירה תסבך אותו רגשית ופיזית. אחד המוקדים התמטיים של ספרות הבלש הוא העיסוק התמידי בשאלת הזהות. מהלך החקירה של הבלש מאפשר לחשוף ולהאיר את הזהות של הפרטים, הקהילה, החברה והלאום ואף את הזהות של הבלש עצמו. בזירה המקומית ההתפתחות הקבילה למתרחש בזירה העולמית. בתחילה היה הבלש העברי גבר לבן, ובהמשך התאפיין בשינוי מגדרי ובהתרחבות וגיוון בזהותו.

הפרק האחרון עוסק ב**ספרות ריגול**, ספרות שהיא תערובת של רומן הרפתקאות, בלש ומדע בדיוני, המציעה לנו חלון לעולם סמוי. מקור המשיכה של סוגת הריגול הוא בחשיפת המרחב שמאחורי הקלעים. חן קרצ'ר סוקר את ספרות הריגול בתוואי שבין שתי דמויות איקוניות: ג'יימס בונד בספריו של איאן פלמינג וג'ורג סמיילי בספריו של ג'ון לה-קארה. בונד, חביב הנשים, מציג את עצמו בשמו האמיתי ומסתכן בגופו. לעומתו, סמיילי הוא תמונת תשליל: בריטי שמנמן ואפרורי המתנהל בסבך של פקידות ובירוקרטיה. העולם של בונד הוא

דיכטומי, הטובים והנבלים ברורים ומוכרזים, בעוד שהמאבקים של סמיילי אינם ניצחון של המוסרי על הבלתי מוסרי, של דמוקרטיה על פני דיקטטורה. עבור לה-קארה, הנבל אינו אלא השכפול, תמונת הראי של הסוכן שלך. הגרסה הישראלית נוטלת קמצוץ מהזוהר ומהפאתוס של בונד ומעט מהבירוקרטיה של סמיילי, אבל לא מזדהה עם אף אחד מהם. תחת זאת, הצבע או הגוון הישראלי מבטאים מקום קטן ודחוס שאין בו אנונימיות וקשה לשמור בו על סוד. ספרות ריגול פופולרית נוספת בישראל כוללת רומנים לא בדיוניים, הרחבה של כתבת תחקיר עיתונאית המעלה שאלות של אמת בתייעוד.

המסע בעולם הסוגות הפופולריות שמציע ספר זה, מאפשר מבט רענן וייחודי שקושר בין ההנאה שמסבה קריאת יצירות פופולריות, לבין "אחורי הקלעים" של היצירה, האופן שבו היוצרים והיוצרות ניגשים לכתיבת הספר והתנאים החברתיים שמנביעים את היצירה המסוימת. עריכת האסופה לוותה אף היא בתחושת הנאה, ואנו מקווים שתחושה זו תעבור אל קהל הקוראות והקוראים.

תודות

נסיים במילות תודה לעושים ולעושות במלאכה. ספר זה מסכם עבודה בת חמש שנים. הוצאתו לא הייתה מתאפשרת אילולא נרתמו למלאכה אנשים שהשפיעו עלינו מהידע שלהם וממקצועיותם הבלתי מתפשרת. שלמי תודות למחברות ולמחברי הפרקים השונים המופיעים בספר: אלי אשד, רז גרינברג, ערגה היר, דוד לוי, חן קרצ'ר, יונתן שגיב ורמי שלהבת. תודה על השותפות ועל הנכונות להתכנס למבנה מוכתב מראש כדי להפיק אסופה ייחודית זו, ובעיקר תודה על אהבתכם לספרות הפופולרית.

אנו מעוניינים להודות לחברי צוות הוצאת הספרים של מכון מופ"ת על שאפשרו את הוצאת הספר ותמכו בהפקתו באופן מקצועי. תודתנו נתונה לד"ר דודו רוטמן, לשעבר ראש הוצאת הספרים והעורך הראשי, למחליפתו בתפקיד ד"ר תמי ישראלי, לד"ר תמר מרין, העורכת האקדמית, ולרכזת ההוצאה חני שושתרי, שליוו במסירות את העבודה על הספר. אנו מודים גם לעורכת התוכן והלשון הבלתי נלאית, מיכל קירזנר-אפלבוים, על הערותיה החשובות במהלך שלבי העריכה. לבסוף, תודה לאורית לידרמן על העריכה הגרפית המקצועית ועל עיצוב העטיפה יוצאת הדופן ביופייה.